

Вип. 20 (1). С. 154-160.

3. Кириченко Т. В. Саморегуляція як чинник розвитку міжособистісної мовленнєвої комунікації підлітків. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. №6. С. 131-136.

4. Ситнік С. В. Особливості міжособистісної взаємодії майбутніх психологів із різним стилем мислення. *Наука і освіта*. 2015. № 1. С. 158-164.

5. Ярушкін Н. Саморегуляція як чинник соціалізації особистості: історія і сучасний погляд на проблему. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. /за ред. С. Д. Максименка. Київ: 2009. Т. XI. Ч. 1. С. 254-263.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ СТИЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Слабакова А.В.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

anzhelaslabakovapsy@gmail.com

Постановка проблеми. Самооцінка є ключовою характеристикою особистості, що визначає рівень впевненості, соціальної адаптації та успішності у взаємодії з оточенням. Підлітковий вік – період активного розвитку самосвідомості та становлення автономії. Одним із важливих чинників, які впливають на самооцінку підлітків, є стиль сімейного виховання, що робить дослідження цієї проблематики актуальним у сучасній психології.

Феномен самооцінки ґрунтовно досліджений у працях зарубіжних науковців, зокрема: В. Джеймс, А. Адлер, А. Бандура, Р. Бернс, І. Бранден, К. Хорні, Е. Еріксон, Ф. Зімбардо, Ч. Кулі, С. Куперсміт, К. Левін, Дж. Мід, А. Маслоу, К. Роджерс, М. Розенберг, З. Фройд, Е. Фромм, які здійснили суттєвий

внесок у розкриття її структурних та функціональних аспектів.

Науковий аналіз самооцінки представлений у працях таких вітчизняних науковців, як К. Балинець, В. Барська, Л. Березовська, О.Грейліх, О. Гречановська, Я. Євсейчик, О. Кириченко, Ю. Козерук, О. Малихіна, О. Олійник, Л. Просандєєва, С. Пухно, О. Ратушний, А. Слободянюк, В. Смітанка, К. Хоменко, Ю. Швалб та інших.

О.Ратушний [3] акцентує, що перехід від молодшого шкільного віку до підліткового супроводжується кризою, яка включає різку зміну самооцінки. У підлітків спостерігається незадоволення собою, починає розвиватися здатність оцінювати себе не тільки залежно від вимог дорослих, але й на основі власних стандартів.

Близько третини дітей молодшого підліткового віку оцінюють себе негативно. Після 13 років спостерігається позитивна зміна в самосприйнятті. До досягнення юнацького віку особистість має більш розгорнуту та диференційовану оцінку своєї поведінки в різних ситуаціях, формується стійка система уявлень про себе – «Я-образ» [2].

У результаті дослідження, проведеного О.Ратушним [1], було виявлено, що в підлітковому віці адекватна і занижена самооцінка притаманна більше дівчатам, завищена – хлопцям.

Окрему увагу у працях психологів приділено впливу батьківського виховання на формування особистості підлітків. Цю проблематику розкривають у своїх роботах І. Андрійчук, І. Заставна, І. Кравченко, В. Кротенко, Т. Лазоренко, І. Мельничук, І. Субашкевич, Т. Ткачук, Л. Цибух, В. Чайковський, акцентуючи на взаємозв'язку стилів родинної комунікації з психоемоційним розвитком дітей.

І. Андрійчук [1] виявила, що від стилю батьківського виховання безпосередньо залежить становлення самооцінки підлітка, його досягнення у навчанні, спілкування з однолітками та соціальний розвиток загалом. Нею виокремлені чотири тактики виховання в родині й чотири стилі сімейних відносин, які є передумовою і результатом їх виникнення: диктат (авторитарний

стиль), опіка (гіперопіка) , «невтрочання» (ліберальний стиль) і співробітництво (демократичний стиль). У дослідженні показано, що переважним у батьківському ставленні є «прийняття» (батькам подобається дитина такою, якою вона є). Крім того, батьки поважають індивідуальність дитини й симпатизують їй; вони прагнуть проводити більше часу зі своїми дітьми, схвалюючи їхні інтереси і плани. У більшості підлітків з цих сімей переважає середній і високий рівні самооцінки. Найменш популярними у ставленні батьків до дітей виявилися «авторитарна гіперсоціалізація» (чітко простежується авторитаризм) і «маленький невдаха» (намагання зробити дитину інфантильною, приписати їй особисту й соціальну неспроможність). Приблизно чверті підлітків з такими ставленнями спостерігається низький рівень самооцінки.

Наше дослідження було присвячене емпіричному вивченню психологічних особливостей самооцінки підлітків з різними стилями сімейного виховання. Дослідження здійснювалось на базі опорного закладу «Чутівська загальноосвітня школа I-III ступенів Чутівської селищної ради Полтавського району Полтавської області». До дослідження було залучено 132 особи: 66 дітей-підлітків віком від 14 до 15 (42 дівчат та 24 хлопця) та 66 батьків (64 матері та 2 батька).

У дослідженні було використано такі методики: «Діагностика самооцінки» (Дембо-Рубінштейн, модифікація А. М. Парафіян), «Шкала самоповаги» (М. Розенберг), «Тест-опитувальник батьківського ставлення» (А. Я. Варга, В. В. Столін) та опитувальник стилю батьківського виховання (за Дж. Бурі).

За результатами дослідження самооцінки (за методикою Дембо-Рубінштейн у модифікації А. М. Парафіян) було встановлено, що 24,24% підлітків мають дуже високий рівень самооцінки, що свідчить про її завищення та може вказувати на певні відхилення у формуванні особистості. У 36,36% респондентів зафіксовано високий рівень самооцінки, а у 24,24% – середній, що свідчить про її реалістичність (адекватність). Водночас, 15,15% підлітків мають низький рівень самооцінки, що вказує на її занижений характер (недооцінку себе) і може бути маркером значних труднощів у становленні особистості.

Крім того, вказана вище методика дозволяє визначити рівень домагань особистості. Аналіз отриманих даних свідчить, що 40,90% підлітків мають завищений рівень домагань, що зазвичай вказує на нереалістичне, некритичне ставлення до власних можливостей. У 34,85% респондентів зафіксовано високий рівень домагань, що відображає оптимальне уявлення про власні здібності і є важливим фактором особистісного розвитку. 15,15% учасників мають середній рівень домагань, що є показником норми та реалістичності уявлень. Водночас 9,10% підлітків мають низький рівень домагань, що може свідчити про несприятливий розвиток особистості.

Аналіз результатів за методикою «Шкали самоповаги» (за М. Розенбергом) показав, що 57,57% підлітків мають високий рівень самоповаги, що свідчить про стійке позитивне самоставлення, 40,90% – середній, що вказує на ситуативну залежність самооцінки, а 1,52% – низький, що може свідчити про дезадаптацію та соціальну ізоляцію.

Результати теста-опитувальника батьківського ставлення (за А. Я. Варгою, В. В. Століним) дають можливість аналізувати батьківське ставлення до власних дітей за допомогою п'яти шкал: прийняття\відторгнення, кооперація, симбіоз, авторитарна гіперсоціалізація та інвалідація.

За шкалою «Прийняття» переважна більшість батьків (87,88%) демонструє високий рівень позитивного ставлення до дитини, що виражається у визнанні її індивідуальності, повазі до інтересів, планів та емоційних потреб. Середній рівень прийняття зафіксовано у 10,60% респондентів, тоді як низький (1,52%) свідчить про обмежену емоційне включення у взаємодію з дитиною.

Аналіз результатів за шкалою «Кооперація» показав, що 77,27% батьків характеризуються високою співпрацею, яка проявляється у підтримці ініціатив дитини, довірі до її інтелектуальних та творчих здібностей, а також у заохоченні самостійності. Середній рівень кооперації спостерігався у 19,70% випадків, тоді як низький (3,00%) вказує на дефіцит партнерської позиції у вихованні.

Дані за шкалою «Симбіоз» показали, що 63,64% батьків мають середній

рівень емоційної близькості, що відповідає оптимальній дистанції без надмірної опіки. Водночас 33,33% респондентів демонструють високий рівень симбіозу, що може свідчити про тенденцію до емоційної залежності, тривожності за дитину та обмеження її автономії. Низький рівень (3,03%) відображає емоційну відчуженість.

За шкалою «Авторитарна гіперсоціалізація» 63,64% батьків мають середній рівень, що свідчить про збалансований підхід до дитини. Високий рівень контролю (16,70%) може вказувати на ризик авторитаризму, тоді як низький (19,70%) — на недостатню структурованість вимог.

Дослідження результатів за шкалою «Інвалідизація» виявило, що 78,80% батьків сприймають дитину як соціально компетентну та здатну до самостійних рішень, що підтверджує низький рівень інфантилізації. Середній рівень зафіксовано у 21,21% респондентів, тоді як високий відсутній, що свідчить про відсутність тенденції до знецінення дитячих інтересів або здібностей.

За опитувальником батьківського авторитету (Parental Authority Questionnaire, PAQ) (за Дж. Бурі) було виявлено, що переважним стилем виховання серед батьків є авторитетний (56,06%), який поєднує вимогливість із підтримкою. Авторитарний стиль (24,24%) характеризується жорстким контролем, що може обмежувати соціальну адаптацію, а поблажливий (19,70%) — мінімальними вимогами, що може призвести до завищеної самооцінки та емоційної нестабільності.

Висновки. Отже, отримані дані свідчать про значний вплив стилю сімейного виховання на рівень самооцінки підлітків. Авторитетний стиль сприяє формуванню адекватної самооцінки, тоді як авторитарний та поблажливий можуть призводити до її дисбалансу. Перспективи подальших досліджень передбачають детальніший аналіз взаємозв'язку між стилями виховання та рівнем самооцінки для поглибленого розуміння їхнього впливу на особистість підлітка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук І. Вплив батьківського стилю виховання на становлення

самооцінки підлітка. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 квіт. 2014 р. / за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2014. С. 270–271.

2. Балинець К.С., Грейліх О.О. Особливості самооцінки у підлітковому віці. *Редакційна колегія*. 2020. № 6. С. 5-11.
3. Ратушний О.О. Особливості самооцінки у підлітковому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2022. № 4. С. 74–79.

ШКІЛЬНІ ГРУПИ ПІДТРИМКИ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК В ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Славунік В. Г.

Кременчуцький ліцей №30 «Олімп»

імені Н. М. Шевченко

vera.staryk@gmail.com

Білецька М. В.

Кременчуцький ліцей №30 «Олімп»

імені Н. М. Шевченко

margaritabelecka33@gmail.com

Понад три роки Україна перебуває в умовах повномасштабного вторгнення, що вплинуло на всі аспекти життя суспільства, зокрема на психологічний стан дітей і підлітків, які постійно перебувають під впливом стресових факторів. Тривога та напруга призводять до зниження соціальної активності, а також до труднощів у комунікації та взаємодії з оточенням. Ці обставини суттєво позначилися на здатності підлітків до комунікації: відчуття ізоляції, зниження мотивації до взаємодії, зростання тривожності та соціальної невпевненості стали наслідками таких змін. Важливим кроком для подолання негативного впливу на комунікативні навички підлітків є створення шкільних груп підтримки. Такі